

JAVÍTÓINTÉZETEINK S A GYÓGYPÆDAGOGIA.*

Mélyen tisztelt Társaság! Nem egyszer volt alkalmunk e helyütt irányadó fejtegetéseket hallani a magyar nemzeti nevelés különböző rétegeinek még különbözőbb kérdéseiről. Ezen értekezések legnagyobb része az ő különféleségük mellett is megegyezett abban, hogy a rendszer, ép, egészséges fejlődésű elmét vette alapul; azon épült fel és annak a nemesítésével foglalkozott.

Engedjék meg, hogy ezen megszokott kedves területet rövid időre elhagyva, a pædagogia más tájékára kalauzoljam önöket és bemutassam az úgynevezett gyógypædagogiai mezőket, amelyekben betegesen, kórosan fejlett, abnormális elméjű és érzéki fogyatkozásokban szenvedő gyermekekkel fogunk találkozni.

Örömmel és szeretettel fogtam tárgyam megvilágításához, mégis félelem tölti el lelkemet e helyen, hogy az elem tűzött feladatnak kellőképp megfelelni nem leszek képes. Ez az érzés ösztönöz arra, hogy elnézésüket kérjem, ha előadásomból hiányozni fog az a szónoki szép forma és a tartalomnak az a mélysége, amelyekhez e helyen immár szokva vagyunk.

Gyógypædagogia! Bármily furcsán és idegenszerűen hangzik is e név, mindamellett nemes hivatású s az emberszeretet lángjától áthatott intézményeket értünk alatta; jobb kifejezés keresését nyelvészeinkre bizva, elfogadtam az intézetek hivatalosan is használt kifejezését. Gyógypædagogia alatt az általános neveléstudománynak azt az ágát értjük, mely a szellemileg fogyatékos és a négyérvékü gyermekek szakszerű nevelésével és oktatásával foglalkozik. Gyógypædagogiai nevelésre szorultak a vakok, siketnémák, a gyengeelméjű, a beszédhibás és a nehézkóros (epilepsiás) gyermekek.

Ha az épelméjű gyermek lelkét kerthez hasonlítjuk, azt látjuk, hogy annak derüs, napsugaras területén, úton-útfélen kedves, ártatlan

* A Magyar Pædagogiai Társaság 1906. évi április hó 28-iki ülésén tartott felolvasás.

virágok, szép reményekkel kecsegtető, hasznos gyümölcsfák tenyésznek. Ezekben a kertekben könnyű a kertésznek a munkája: a buján termő talaj bőven visszaadja a belévetett magvakat. A kertész dolga főleg abból áll, hogy a zsenge növényeket az oktatás segítségével locsolgassa, az itt-ott mutatkozó gyomot gondosan eltávolítsa, egy-egy ferde növéssű fácska mellé karót tűzzön stb., a többit úgyszólván magától végzi el a termékeny anyaföld és a hazai napsugár éltető melege.

A gyógypädagogiának a kertjeiről szemünk elé táruló kép ennél sokkal szomorubb. Az egyik részen levő kertecskékbe pl. nem hatol napsugár. Állandó, éjféli sötétség uralkodik ott. Gyenge, szintelen, elcsenevészeseedett és hasznavehetetlen növények teremnek a kertekben. Itt vannak a vak gyermekek. Az édes anya jószágos arca, a világ az ő gyönyörű különféleségében, az ő tarka-barka színeivel egyetemben: az ég, a nap, a csillagok stb. stb. ismeretlen fogalom ő előttük.

Tovább menve a kertekben, csend, halálos csend uralkodik. A föld maga nem terméketlen, de kiszáradt, kemény és durva. Magot nem lehet bele vetni, mert az emberi szó termékenyítő esője nem hullhat rá, nem járja át és nem lazítja azt soha. Ezek a siketnémák.

A kertész hivatását betöltő gyógypädagogusnak a feladata az, hogy az előbbieknél a napsugarakat, utóbbiaknál pedig a jótékony, áldásos esőt mesterségesen pótolja és helyettesítse s a gyógypädagogusnak van is arra képessége, hogy a vaknál a látást, a siketnél a hallást speciális módszerével és a többi érzékek fokozott működtetésével pótolja. Éppen azért ezek még nem a legszorubb, a legelhagyatottabb területei a gyógypädagogiának. Ezeknél az elme (a termőtalaj) ép, csak a külső behatások útja van elzárva, amit ha kerülő utakon sikerül megnyitni: a hasznos és kedves növények egész seregében gyönyörködhetik a kertész; sőt nem egyszer csodálatra méltó dolgokra is képesek, amint azt egyes vak-siketnéma egyének (Keller Helén) példája elég világosan bizonyítja.

Mindezeknél szerencsétlenebbek azok, akiknél maga a talaj hibás és fáradtságos munka mellett sem hoz semmit, mert az elvetett mag kopár sziklára vagy laza fővénybe esik. A gyógypädagogiának ezen a részén vannak a hülyék, idioták és a többi ügyefogyott gyermekek.

Nincsenek az emberi nemnek ezeknél száanalomra méltóbb alakjai.

Aki sorsukat éveken át figyelemmel kíséri, megrendítő eseteket tud felsorolni e szerencsétlenek szivetrázó sorsáról. Szellemi életről náluk alig lehet szó; beszélni nem tudnak, tagjaikat rendszeresen használni nem képesek s emellett önkívületi állapotukban számtalan

rossz tulajdonságnak a rabjai. Szüleiket fel nem ismerik, de azért őket sokszor a kétségbeesésig gyötrik, kinozzák. Ismertem anyákat, akik — miután az összes professzorokat végig járták s nem tudtak a baj ellen orvosságot találni, kétségbeesésükben arra kérték az istent, szabadítsa meg őket gyermeküktől, mert különben vele együtt a halálban keresnek menedéket. A legnagyobb részük el is pusztul még a korai gyermekkorban és ez talán jobb is így, mert aki megmarad, az lelketlenségnek és szivtelenségnek lesz áldozata. Faluhelyen pl. ha Isten szent felsége nem hajlandó őket már jó eleve angyalai közé sorozni, napokon, sőt heteken át deszkából összetákoltt, ólalakú tömlöche kerül az a szerencsétlen, hogy ne zavarja hozzátartozóit a munkában. Esajátos lakóhelyen aztán van minden, csak tisztaság nincs. Aki közelebbről akar ezen adatok hitelességéről meggyőződést szerezni, az csak menjen el a Csallóközbe és figyelje meg azt a részét, a hol a baj tömegesen (endemikusan) szokott előfordulni. De lehet másképp is szabadulni e szerencsétlenségtől; hogy t. i. elrejtik őket (többnyire szeretetreméltó testvérek, rokonok, örökösök stb.) a ház valamelyik félreeső, sötét zugába, hogy senki még csak ne is sejttesse, hogy ilyen tagja is van a családnak. Mennyi embertelenség történt már így, azt elmondani nem lehet, de tanui a napilapok egyes hirei, amelyek minden titkolódzás dacára — sokszor ugyan már későn — de azért itt-ott mégis napvilágra hozzák a lelketlenséget. Elszörnyűködve olvassuk e híreket, amelyekhez képest a görögök Taygetos-rendszere is humánus eljárásnak mondható és nem látjuk be, hogy itt tulajdonképen az egész társadalom hibás, mert nem kötelezi a szülőket és nem ad nekik módot arra, hogy ezen szerencsétlenek neveltetéséről vagy megfelelő elhelyezéséről gondoskodhassanak.

Nagy vétket követnek el azok a szülők is, akik türelmetlenségükben embertelen eljárásra ragadtatják magukat szerencsétlen gyermekükkel szemben. Mert bár igaz, hogy ezen gyermekek lelke kopár, pusztá, természetlen sivataghoz hasonlít, amelynek senki hasznát nem veszi, hozzátartozóinak csak terhére van: de hiszen a természet másutt is tett ily beosztást; majdnem minden határban találunk olyan kopár területeket, amelyek a birtokosnak hasznot egyáltalán nem hajtanak, mégis kinek jutna eszébe emiatt a gondviselés ellen fellázadni? Megengedem azt is, hogy e szerencsétlenek nagy része a legalacsonyabb színvonalon áll, az emberi hiúságot mélyen sértő, úgyszólván kizárólag vegetatív életre van kárhóztatva, mindannak dacára embertársunkról és emberelétről van szó, amelyet elvégre is kötelességünk nemcsak óvni, de lehetőleg tűrhetővé, elviselhetővé tenni. Szeretném e helyről oly hangosan, hogy a szerencsétlenek hozzátartozói mind meghallják, a világpróféta szavait hangoztatni: «Boldogok a lelki

szegények, mert övék a mennyek országa és boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek».

A gyógypädagogusra vár az a feladat, hogy felszedje az utcára kilökött és napvilágra hozza a világ elől álszégyenből eldugott, legközelebbi hozzátartozóitól is sokszor megunt és megutált gyengeelméjűeket, hülyéket s a többi ügyefogyottakat. A gyógypedagógus hosszasan lélekölő munka árán igyekszik öntudatra ébreszteni őket, megismerteti velük a külvilágot, annak tüneteit; embertársaik iránt szeretetet önt lelkükbe és rászoktatja őket, hogy lelki mécsesük gyenge fénye mellett is lehetőleg hasznos tevékenységben töltsék el életüket.

E célból zárt intézetekben helyezik el őket, ahol 2—300-an együtt földműveléssel, egyszerűbb mesterségekkel, ügyefogyottabb társaik támogatásával és ápolásával foglalkoznak. Természetes, a nürnbergi tölcsért ez intézetek sem találták fel s az elért eredmény, minden fáradozás mellett is, messze elmarad a normális képességű gyermekektől.

Igaz az is, hogy ezek a társadalomra nézve gyümölcsöző tőkét az ily intézetben sem képeznek, de nem is esnek sem maguknak, sem hozzátartozóiknak a terhére. Az intézeti elhelyezés mellett felszabadul az a sok kéz, az a sok munkelő, amit e szerencsétlenek a családban — folytonos felügyeletet igényelvén — lekötnek; tehát nemzetgazdaságilag is célszerű ily intézetek állítása. Mivel pedig az intézetek még a lehetőségét is kizárják a szülők és hozzátartozók részéről tapasztalt fentebb jelzett lelketlen bánásmódoknak, embertelenségeknek: ezáltal a közerkölcösiséget emelik.

Mindenképen elismerésre méltó tehát a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak az az elhatározása, hogy e célra egy régi híres, különben omladozásnak indult, történelmileg nevezetes kastélyt állíttatott helyre és rendeztetett be Borosjenőn (Arad m.). Erre a célra szolgál még a budai «Gyengeelméjük orsz. nevelő- és tanintézete» (I., Alkotás-u. 53.), továbbá a «Szeretet» orsz. egyesület által Rákosszentmihályon fentartott intézet, Frim Jakab intézete (VII., Erzsébetkirályné-út) és Blum Rezső intézete Pelsüczön (Gömör m.).

Az ily intézetek beléletére nézve jellemző a következő eset. Egyik idiota-intézetben igen egyszerű, sőt mondhatnám durva ruhaszövegetek láttam az intézeti élhelyezetteken; a szövés is, a szabás is, de maga az anyag is oly kezdetleges munka volt, hogy szinte kizártnak kellett tekinteni, hogy az valami gyárból vagy tanult iparos kezéből került ki. Kérdőzködésemre elmondták azután, hogy ezeket a rukákat és a hozzávaló szövetet maguk az intézetben elhelyezett gyengeelméjük állítják elő, s erre a célra az elnyítt ruhákat is felhasználják. Ha ugyanis egy-egy ruhadarab elszakad, ők azt koránt-

sem dobják vagy adják el, hanem az elhelyezettek azt újból feldolgozzák. Mindenek előtt megtisztogatják, apró darabokra vagdalmazzák, az apró darabokból tépést (szöszöt) készítenek, azután fonalat fonnak, az intézeti takácsok ruhaszövetet szőnek belőle, az intézeti szabók pedig köntösökké alakítják. Mindennek pedig az a haszna is meg van, hogy általa a legalacsonyabb szellemi fokozaton állókat is elláthatják munkanyaggal. A divatlapokra persze nem igen költenek, a szabás sem mondható épen elsőrangúnak, de az intézeti elhelyezettek céljaira igen alkalmas és — ami a fődolog — nagyon gazdaságos a ruházkozásnak ez a módja.

A gyógypédagógia gondozása alá tartoznak a gyengeelméjűségnek kevésbé súlyos esetei is. Oly gyermekeket, akik elméjüknek betegesen lassú fejlődése, vagy e fejlődésnek megállapodása folytán tanulmányaikban a többi, normális tehetségű gyermekek mellett elmaradnak, de akiknél még van remény arra, hogy szakszerű individualis oktatás mellett hasznos polgárokká nevelhetők, ezeket az úgynevezett *kisegítő-iskolákban* helyezi el a gyógypédagógia.

Ezek az iskolák külsőleg miben sem különböznek az elemi népiskoláktól; a gyermek nem is sejtli, de a szülőkön kívül más se igen tudja, hogy az nem normális gyermekek iskolája. — Természetesen beléletük már sokban eltér a népiskolák szervezetétől. Főjellemvonásuk: a tanítás egyéni jellege — vagyis, hogy az oktatás és nevelés mindenkor a gyermek betegesen fejlődő lelki állapotához alkalmazkodik — továbbá a kézügyességi oktatásnak nagyarányú kultiválása. A *kisegítő-iskolákban* külön tanterv alapján dolgoznak, melyet az elemi iskolák tantervére építenek fel olyformán, hogy abból mindazt kihagyják, amit a gyenge elme felfogni, megérteni nem képes. Eleget, ha a *kisegítő-iskola* logikus gondolkodásra, értelmes beszédre képesíti növendékeit s emellett kizárólag csak a gyakorlati életben elkerülhetetlenül szükséges ismeretek nyújtására szorítkozik. Ez az úgy hazánkban még kevésbé ismeretes, az eszmével sokan nincsenek tisztában, azért aztán csupa jóakarathból is sokszor ferde nézeteket hallunk felőle.*

* Így legutóbb a hazai *kisegítő-iskolák* most megjelent tantervéről olvashattunk egy bírálatot a «*Magyar Pédagógia*» f. évi évfolyamának 196. oldalán, melyben bíráló külföldi, különösen pedig svájci tapasztalatai alapján szól a kérdéshez. Szerinte amit a magyar *kisegítő-iskolai* tanterv tartalmaz, az nem gyengeelméjűségnek való, annak egészen más kell; a bíráló ezt a mást látta is Svájcban s úgy látszik — mert azt határozottan nem mondja — hogy ez a más sokkal jobb, mint a mienk. Efelett én nagyon csodálkoztam, mert magam is jártam külföldön és behatóan tanulmányoztam a svájci *kisegítő-iskolákat*, magammal is hoztam több-

Ha a kisegítő-iskolákba járó növendékeket közelebbről vizsgáljuk, azt látjuk, hogy azok *négy félék*. Az egyik rész visszaeső, vagy annyira korlátolt, hogy velük számbavehető eredményt elérni nem lehet: ezeket rövid próbaidő után föntebb vázolt idiota intézetekbe utasítják.

A másik résznél oly meglepő haladást és fejlődést tapasztal az ember, hogy őket a gyengék között visszatartani egyáltalán nem indokolt, ezeket azután rövidesen a népiskola megfelelő osztályába küldik vissza.

Harmadik csoportba tartoznak azok, akiket legegyszerűbben haladó gyengetehetségüknek nevezhetünk. Ezek lassan-lassan fokozatosan végig járják a kisegítő-iskolai osztályokat, meglehetősen eredményt mutatnak fel, úgy hogy tanulmányaik befejeztével, — ami rendszerint a 15—16. életév között szokott bekövetkezni — gyakorlati életpályákra lehet őket bocsátani. Az életpályák kiválasztásánál a kisegítő-iskola véleménye is mérvadó. Legjobban beválnak a mezei munkák körében és azon munkáigaknál, amelyeknek gyakorlását már az iskolába járás ideje alatt megkezdték. Ezért a nagyobb iskolákban rendszeren találkozunk is kosárfonó, székfonó, kefekötő, könyvkötő, asztalos, szobafestő, kertész stb. mesteremberekkel, akik a kisegítő-iskolai növendékeket oktatják. Lelkületüknél fogva szeretik az egyhangú (monoton), gépies foglalkozásokat, minélfogva sok gyengetehetségű talál gyári alkalkalmaztatást is; de mint házi szolgák, mindenesek, kifutók stb. is igen jól megállják a helyüket.

A leányokat, mint szolgálókat, mindeneseket lehet jól foglalkoztatni, különösen olyan háztartásban, ahol a ház asszonya hajlandó őket némi támogatásban részesíteni. Londonban és Idsteinben az iskola közvetítésével egyes jobb családok örökbe is fogadnak ily gyengetehetségű leány-növendékeket, újabban pedig már keresettekké is lettek azok, mert igénytelenek, hűségesek, ragaszkodók és amellet munkások, s így kitünt, hogy örökbefogadásuk által a cselédkérdés igen jól megoldható.

A gyengetehetségüeknél azonban mindig marad vissza bizonyos feltűnő nehézkesség, ami miatt még későbbi életükben is bizonyos elnézést, türelmet és támogatást igényelnek. Épen azért a kisegítő-iskola későbbi életükben is figyelemmel kíséri és gyámolítja volt

nek a tantervét és a magyar tanterv összeállításakor tanulmányoztuk is azokat és kénytelen vagyok beismerni, hogy a mi tantervünk sokban különbözik a svájci és a többi külföldi kisegítő-iskolai tantervektől: csak-hogy ez a különbség a magyar kisegítő-iskolai tantervnek csak előnyére válik.

tanítványait. Ez rendszerint abban nyilvánul, hogy megfelelő mesterembereket, illetve gazdákat, munkaadókat keres a számukra s ezeket eredményes közreműködés esetén jutalmazásban részesíti, vagy kitüntetéssel eszközöl ki számukra az iskola. A támogatás másrészt abban nyilvánul, hogy magukat a gyengetehetségűeket segíve, pártfogásába veszi, jogügyeiket elintézi, számukra megfelelő kereseti ágakról gondoskodik. E tekintetben azonban már a társadalom segítségét is kénytelen igénybe venni, ami a *kisegítő-iskola-egyesület* útján történik.

A statisztikai adatok bizonyítják, hogy a kisegítő-iskolákból ki-került gyengetehetségűek 75 %-a az életben megállja a helyét s maga keresi meg mindazt, amire szerény igényei mellett szüksége van és nem esik sem hozzátartozóinak, sem pedig a társadalomnak a terhére.

A kisegítő-iskolába került növendékek negyedik csoportjába osztatnak az *erkölcsileg romlott* gyermekek.

Legjobban jellemzi e szerencsétlen teremtéseket az, hogy ösztöneik és indulataik, érzéki vágyaik határtalan uralmat gyakorolnak felettük; minden tettüknek ez a rugója, ennek kielégítése közben kiméletet nem ismernek s magukra hagyva csakhamar összeütközésbe jönnek a társadalmi renddel, Ime egy példa, nem is oly régen történt. Fiatal vádlott állott a törvényszék előtt. Azzal volt vádolva, hogy szerencsétlen embertársát halálosan megsebesítette azért, hogy néhány fillérjét elvegye s azon magának egy kis melegítő szeszt vásárolhasson. Csak a szesz okozta mámor érzete volt vágyainak netovábbja; csak azért dolgozott, hogy annak élvezetét magának megszerezhesse. Különböztetés nélkül, visszahúzó, barátságtalan természetű volt; akkor boldog, ha nem háborgatták. És megölte azt a szerencsétlen embertársát, mert pénzt látott nála, neki meg már nem volt. Áldozatát a legnagyobb kegyetlenséggel leszúrván, ott hagyta a földön a csikorgó hidegben s a lopott pénzzel a pálinkás-boltba szaladt, ahonnan azután egyenest az igazságszolgáltatás kezébe került. A bírák szíve megesett e szerencsétlenül s javító-intézetbe küldték.

Sajnos, nem ez az első, nem is az utolsó eset.

A tudósok morális insaniának, erkölcsi elmezavarnak nevezik ezt az állapotot. A benne szenvedő gyermek gyengeelméjű, ami leginkább abban nyilvánul, hogy megszűnik benne az erkölcsi érzék. Akaratuk állandóan alárendelt szerepet játszik; önző hajlamok és indulatok vezetnek a lelki működéseket, sokszor aztán féltelenségekbe csapnak át. Mivel pedig a megfontolás sem korlátozza őket, rövidesen kényszerképzetek fejlődnek ki, miáltal magukra és másokra veszélyessé válhatnak. Az ilyen gyermek dacos, veszekedő, társaival örökös hadi lábbon áll, játéktárgyait összetöri, az állatokat kínozza, üti, veri. Ha kívánságait nem teljesítik, éktelen siránkozásban tör ki,

ruháit összetépi, földhöz vágja magát. Szüleit, tanítóit nem szereti, nem is tiszteli, nekik nem engedelmeskedik. Testvért, rókot nem ismer. Ha már nagyobb, alattomoságra, hazudozásra hajlandó; a kora-érettség tudakosságával szól mindenhez és az öntúlbecsülés félre nem ismerhető vonásait mutatja. Emellett kitörő izgalmaival, váratlan elhatározásaival, folytonos hazudozásaival valóságos rémületet kelt. Rohamszerűen fellépő, vak haragjában tör, zúz, magamagát marcan-golja; ártatlan embereket megtámad, hazúlról megszökik, az iskolát, ha csak teheti elkerüli. Iskolai bizonyítványt hamisít és folytonos nagy-zoló hazudozásaival a családi életben mérhetetlen zavarokat okoz. Szivtelenek, kegyetlenek, a szó szoros értelmében brutálisak. Hogy az erkölcsi elmezavarban szenvedő gyermek mire képes már kis korban, arra érdekes példát hoz fel *Pinel*. Egy nyolc esztendőes gyermek valami csekélység miatt megharagudott játszótársára: fogta magát és bosszúból belökte a közel levő tóba. Az áldozat megfeszítve minden erejét, valahogy a partra evickélt. A másik azonban újra és újra vissza lökte, úgyhogy mire segítségére futottak, már elmerült. Hasonló példákat sorol fel *Lombroso* is «L'uomo delinquente» című világhírű munkájának első részében.

Érdekes, hogy a morális insaniában szenvedő gyermek a tanulásban nem igen marad hátra, de haladása egyenetlen, ugráló, rendetlen. Ha a tanító szavaira, vagy az előtte levő munkára irányítja a figyelmét, sokszor éleselméjűnek látszik. Gyakran találkozunk közöttük egyoldalú tehetségekkel is. De az ily gyermek *átlagos* tanulása még sem kielégítő, mert míg egyes tárgyakban kitűnik, addig másokban, különösen a melyekben nagy és állandó *figyelem* szükséges, meglepő gyengeséget tanusít.

Különösen szembeötlő a baj előre haladása a serdülő kor beálltával. Ilyenkor az illetőnek egész magatartásából és viselkedéséből már csak az excentricitás és az öntúlbecslés beszél; de felvillannak nála a hallucinációk, víziók és téveszmék is. Már nemcsak lopnak, részegeskednek, váltókat hamisítanak, gyujtogatnak, hanem egyszersmind panaszkodnak, hogy környezetük el akarja őket nyomni, hogy embertársaik nem becsülik meg őket tehetségük szerint, hogy ők a társadalom valóságos páriái. Amíg a pubertás bekövetkezte előtt a morális insaniában szenvedők csak saját hozzátartozóik ellenségei, a serdülés korától fogva már az egész világ iránt, az idegenek iránt is gyűlölettel viseltetnek.

Igaza van *Sollier*-nek, mikor azt mondja, hogy a *hülye* a társadalmon kívül álló *extrasocialis lény*, a *moralis insaniában szenvedő* pedig társadalomellenes *antisocialis*.

Ha hasonlatunknál maradunk, ezeket a szerencsétleneket azon

földterülethez kell hasonlítanunk, amely csak dudvát, mérges növényeket terem, s ahol a társadalomra és az emberiségre veszedelmes állatok, mérges kigyók és skorpiók tenyésznek.

Az elemi iskola a morális insaniában szenvedő gyermekekkel szemben jóformán tehetetlenül áll. Eszközei, amelyekkel reájuk hatni tud, sokkal enyhébbek, semhogy számbavehető eredményt lehetne tőlük várni.

De ezekkel a kisegítő-iskolában sem lehet számbavehető eredményt elérni. Minden fáradozás dacára jobban és jobban züllemek. Pár órán át vannak csak iskolában, melynek elteltével ismét kikerülnék az utcára, hogy felügyelet nélkül, kényük-kedvük szerint hódoljanak gonosz hajlamaiknak. Sajgó szívvel kell sokszor látnunk, hogy a szülők elfoglaltsága miatt az iskolaidőn kívül e gyermekek teljesen el vannak hagyatva. Az iskolán kívüli idejüket, tehát a napnak legnagyobb részét az utcán töltik, teljesen kiszolgáltatva a főváros ezerféle veszedelmének és igen sokszor el is buknak. Verekszenek, hazudoznak, koldulnak, lopnak, fajtalanokodnak s legtöbbször már e zsenge korban rabjai az alkohol és nikotin nyújtotta élvezeteknek. Ennek révén aztán rossz emberek csekély jutalomért gonosztettekre is könnyen felhasználhatják őket.

Ha gonosz viselkedésükért felelősségre vonjuk őket s energikusan lépünk fel velük szemben, a legjobb esetben javulást ígérnek, de már a következő percben a legellenkezőbb tetteket hajtják végre; legtöbbször pedig oda sem hallgatnak a jó szóra.

Sokan azt mondják, a szülők maguk is kérik a tanítót, hogy tessék a gyermeket szigorúan büntetni. Azonban a büntetés sem alkalmas eszköz a megjavításukra. A büntetés percében talán magába is száll a gyermek, de annak elmúltával az eredmény is szétfoszlik, mint a köd. Hogy a büntetéstől való félelemnek van bizonyos elriasztó hatása a bűnösre, azt tagadni nem lehet, de ez a hatás oly csekély, hogy számba is alig vehető. Ha a büntetéstől való félelem a bűnös cselekedettől valakit visszatarthatna, akkor ma már a bűn rég ki volna irtva a föld kerekességéről. Hiszen még a múlt század első felében is oly elrettentően szigorú büntetésformák voltak alkalmazásban, hogy azok igazán elriaszthatták a bűnöst a bűn elkövetésétől. Akkor még az aránylag kisebb kihágásokat is megbélyegzés, megveszszőzés, megcsonkítás, megégetés, bitófa stb. által büntették, anélkül, hogy a bűnt s a bűnösöket kiirthatták volna. Az összes civilizált nemzetek kimutatásai legalább azt bizonyítják, hogy a bűnösök száma semmivel sem volt kisebb mint ma, mikor enyhébbek a formák.

Anélkül tehát, hogy a büntetés igazi értékét kétségbe vonnám, ki kell jelentenem, hogy az a bűnös megjavítására egyedül nem alkal-

mas eszköz, mert nem szünteti meg a bűnt előidéző subjektív és objektív okokat. A bűnt csak az azt előidéző okok eltávolításával lehet megakadályozni. Már pedig minden bűnnek kétféle indító oka van. Az egyik a bűnös lelki állapotában, gonosz hajlamaiban (disposíciójában) rejlik (subjektív ok); a másik okot a környezet, az alkalom, a rossz emberek példája (objektív ok) szolgáltatja.

Ezeket a gyermekeket csak úgy lehet a büntől megmenteni, ha veszélyes környezetükből kiragadva, lelki állapotuknak megfelelő nevelésben részesítjük őket.

Nevelés alatt természetesen nem erkölcsi prédikációkat, tanítasokat, morális leckéket értünk, sem nem értjük alatta a szokásos iskolai és egyéb fenyítő eszközök alkalmazását, miáltal legfeljebb csak képmutatásra szoktatjuk a gyermeket; a bűn pedig ahelyett, hogy erénnyé válnék, más bűn alakját ölti magára: ellenkezőleg, nevelés alatt a reflexmozgások azon sorozatát értjük, amelyek lassan, fokozatosan és rendszeresen alkalmazva azoknak a helyét töltik be, amelyek a rosszra való hajlandóságot előidézik, vagy azok kifejlődését elősegítették (Lombroso).

Ilyenek: a rendszeres, egészséges, de emellett szigorúan szabályozott életmód, testgyakorlat, továbbá a munka, az állandóan tevékeny élet, végül erős, kiforrott jellemű egyéneknek a példája és társasága, akikben barátira, bíróra, tanácsadóra találjon az illető s aki őt minden ügyes-bajos dolgában jóakaratulag támogassa is.

Amerika nagyobb városaiban internátusokkal és félinternátusokkal kapcsolatos külön iskolák állanak feun a rosszhajlamú gyermekek megjavítására. Egy részük bent lakik az intézetben, más részük pedig csak nappal van itt, este pedig visszatér családjá körébe. A rendszeres iskolai nevelés mellett mesterségekre fogják a gyermekeket, úgy, hogy tanulmányaik befejeztével mint derék, alaposan kiképzett munkások hagyják el az iskolát (Baernreiter).

Nálunk ilyen nevelő-intézetekről ma még beszélni is alig merészelünk.

Ilyen nevelést mi a gyermekeknek csak javító-intézeteinkben tudnánk nyújtani. E gyermekek célszerű és eredményes nevelését és oktatását egyelőre csak a javító-intézetekben lehetne megoldani.

Kérdés már most: miért nem küldik hát ezeket a kiskorú gonosztevőket és gonosztevő jelölteket mindjárt a javító-intézetekbe?

Ennek többféle oka van. Az első az, hogy nem könnyű dolog megmondani, ki a gyengeelméjű és ki a morális insaniában szenvedő gyermek. Hiszen még a normális, egészséges értelmi képesség és az úgynevezett gyengeelméjűség között sem vagyunk képesek pontos határvonalat húzni. Vegyük pl. a téveszméket.

Normális embernél is előfordulnak téveszmék, amelyeknek forrását rendszeren erős affectusok képezik. A legerősebb affectusok, mint pl. a szerelem, az anyai szeretet stb. a legtöbb téveszme rugói. Vegyük pl. az anyai szeretetet, mely töprengő gondjával örökös veszélyt lát, mely gyermekét fenyegeti. Egy csekély incidens, pl. gyermekének a rendesnél hosszabb távolléte, az anya szerető gondját félelemmé növeszti. Ez a félelem az anya képzelő tehetségét megduzzasztja; képzeleti képei oly élesek, hogy hallucinációk határán állanak: látja iskolából megkésített gyermekét, amint kipirult arccal vakon rohan hazafelé: most átmegy az utcán, szembe egy kocsi vágdat, hallja a kocsis káromkodását, melyből alig hallható ki egy gyenge sikoly; azután embereket lát megállani, a csoport mindig sűrűbb lesz, amíg helyet nem csinál egy mentő kocsinak; azután lát egy gyermeket kiemelni a kocsi alól, ruhái összerongyoltak, feje véres, tagjai élettelenül elernyedtek; most észreveszi arcát, a szemek be vannak csukva, az arc sáros és véres, de ő azért megismeri, az ő fiacskája az, — aki pár pillanat múlva mosolyogva, életerőtől duzzadva repül be az ajtón, anyja kebelére. Sokkal gyakoribbak az ily fantazmagóriák, semhogy mindenki előtt ne lennének ösmertek. Íme: egy különben normális észjárású ember ép oly téveszmék rabsága alá kerülhet, mint a szerileg beteg s a kettő analizálása és helyes megítélése sokszor igen nehéz (Hajós L. dr. után).

De ha nehéz szigorúan megszabott határt állítani a normális és az abnormális értelmi képesség közé, ép oly súlyos feladat megoldására vállalkoznék az, aki a gyengeelméjűséget szigorúan el akarná választani a morális insaniától; az esetek legnagyobb részénél t. i. az értelmi fogyatkozás és az erkölcsi hibák szoros kapcsolatban vannak. Az elemi iskolai tanítótól tehát hiába várjuk, hogy a gyermekre kimondja: te morális insaniás vagy, tehát javítóba mész, te pedig gyengetehetségű vagy, tehát a kisegítő iskolában a helyed. Ehhez sok lélektani ismeret és jártasság szükséges. A tanító megtette kötelességét, ha a rendellenességet konstataálta s a gyermeket a hozzá legközelebb álló kisegítő-iskolába utasította. Ott már aztán hamarosan kiderül, hogy a gyermekben mi lappang és hogy melyiket kellene javító-intézetbe küldeni.

De kitűnik az is, hogy e két intézmény — a javító-intézet s a kisegítő iskola rokonságban vannak, mert növendékeik lelke is hasonlít egymáshoz: mind a kettő elméje fogyatékos. Ezenkívül a kisegítő-iskolában találunk sok morálisan romlott, tehát javító-intézetbe való elemet, a javító-intézetben pedig láthat az ember gyengeelméjűeket, akiknek inkább szelídebb környezetben: a hülyék vagy gyengeelméjűek intézeteiben volna a helye.

Mennyi szerencsétlen teremést lehetne megmenteni és mennyi bűnnek vehetnők azáltal elejét, ha valahogy összekapcsolnók ezt a két intézményt olyformán, hogy a gyermekek idejekorán megfelelő intézetben helyeztetnének el. Ezért hangoztattuk már évekkkel ezelőtt: *tessék a két intézményt szorosabb kapcsolatba hozni egymással.* A megvalósítást én így képzelem: ha a kisegítő-iskolába került gyermekek egyikében morális insániára való hajlandóságot fedeznének fel, azt egy bizottság alapos vizsgálat alá venné s ennek határozata alapján őt, még a büntett elkövetése előtt, hivatalból át kellene tenni a javító-intézetbe. A bizottságot szakemberekből és pszichiater orvosokból kellene összeállítani.

Ezzel szemben az egyik oldalról azt hangoztatták, hogy a mi intézeteink világhírűek s nincs arra szükségünk, hogy kívülről oszto-gassanak jó tanácsokat; a másik oldalról azt vetették ellenünk, hogy ez esetben a szabályzatokat meg kellene változtatni. Ezzel aztán a maguk részéről befejezettnek is tekintették az ügyet. Az aztán nem is jutott senkinek sem az eszébe, hogy itt egyes intézetek hiúsága, de a szabályzat maga is mellékes; és hogy itt kizárólag szerencsétlen embertársaink megmentése kell, hogy mérvadó legyen. Erre a célra pedig kétségtelen, hogy a két intézmény összekapcsolása igen üdvös eredménnyel járna. Fontos sociális kérdés ez, mellyel behatóan foglalkoznak Angliában és Németországban. A németeknél *Trüper* kezdeményezésére már dolgoznak is annak megvalósításán. A német gyógypädagogiai tanítók f. évi április hó 7-én és 8-án Bécsben tartott congressusukon, indítványomra ennek szükségességét határozati-lag kimondották. És meglehet, hogy amíg gondolkozunk felette, addig ők ezt meg is valósítják, mi pedig — dacára, hogy nálunk vettettet fel ez az eszme először,* — majd onnét hozzuk haza, mint hosszas tanulmányutak eredményét.

A javító-intézeteknek és a gyógypädagogiának kapcsolatba hozatalát indokolttá teszi a tanítóképzés megoldása is. «A javító-intézet növendékei erkölcsi elmezavarban szenvednek s rendellenes lelkiállapotuk is indokolja, hogy az ily gyermekekkel foglalkozó tanítók a lelki élet fejlődésével, annak zavaraiival, a gyermekek tanulmányozási módszereivel stb. megismerkedjenek, tehát szakképesítésük ép oly indokolt, mint a gyógypädagogus tanítóké, sőt enélkül állandóbb természetű eredmények a javító-intézetek növendékeinek súlyosabb ese-

* A *Magyar Pestalozzi Társaság* 1904. évi február hó 28-iki ülésén sürgettem már a gyógypädagogia és a javító-intézetek kapcsolatba hozatalát. De az eszmét már a *Magyar Paedagogia* 1901-iki évfolyamának 93-ik oldalán felvettem.

teiben alig remélhetők.» *Beccaria* ezt mondja: «Über Verbrechen und Strafen» című, eszmékben gazdag munkájában, hogy «a helyes nevelési mód a legbiztosabb, de egyúttal a legnehezebb eszköz a bűntettek elhárítására». Ha tehát valahol, úgy ezen a téren — ahol majd minden gyermek egy-egy külön elbánást igénylő egyed — szükség van jól képzett s az abnormális lélektanban járatos elsőrangú tanítóokra. A gyógypædagogusoknak tudvalevőleg a tanítói oklevél megszerzése után legalább két évig kell még foglalkozniuk szaktudományokkal és csak akkor lehetnek gyógypædagogusokká. Különösen a különféle fogyatékosokban szenvedő gyermekek *speciális lélektana* és neveléstana, továbbá jövőendő hivatásuk gyakorlása s a jelölteknek arra való előkészítése bír itt kiváló fontossággal. Mindez nincs szervezve a javító-intézeteknél, bár arra, mint az az előadottakból kitűnik, ott is nagy szükség lenne. A kérdésnek igen egyszerű megoldása lenne az, ha a javító-intézeti tanítókat is ezen a képzőn készítenék elő jövőendő életpályájukra, a gyógypædagogiai képzőt pedig, amelyen jelenleg két pszichiater (egy egyetemi tanár és egy gyakorló orvos) és négy gyógypædagogiai előadó tanár szerepel, ki kellene egészíteni egy jurisztikai és egy, esetleg két javító-pædagogiai tanszékkel. Itt meg azzal az ellenvetéssel találkozunk, hogy magánszorgalomból is elő lehet készülni a pályára. Ez tagadhatatlan. De hogy a tanfolyam mindezt megkönnyíti, az is bizonyos; óriási előnye pedig az, hogy kijelöli és már a képzés ideje alatt be is gyakoroltatja a tapasztalásból merített leghelyesebb módszereket, amelyek nélkül jó ideig tapogatózás a tanító munkája s ezalatt a növendékek a kísérletre szánt tengeri nyulak sorsára jutnának. Másik oldalon pedig attól félnek, hogy ha a sok javító-intézeti embert az ő statusukba átveszik, nehezebb lesz az előmenetel s így aztán vonakodnak őket befogadni. Erre nézve azonban megnyugtató az a körülmény, hogy a fizetésrendezés alkalmával el lesz törölve a pædagogusok rangsora és ki-ki szolgálati idejének megfelelően, automatikusan fog előlépni.

Igen fontos kérdés a javító-intézetek szakszerű felügyelete és ellenőrzése is, ami szintén megoldást nyerne az összekapcsolás által.

Végül a gyógypædagogiai intézetekkel kapcsolatos lélektani laboratoriumban is sok és fontos kérdést lehetne tisztázni a javító-intézeti anyag bevonásával és megfigyelésével, ami ismét csak hasznára válnék az ügynek, a tudománynak és az egész társadalomnak.

Nem kellene ezek megvalósítása által a javító-intézetek büntető jellegét eltörölni, de igenis nagyobb betekintést kell oda engedni a modern psychiatriai ismereteken alapuló pædagogianak.

Mondja ki tehát a «Magyar Pædagogiai Társaság», hogy a

javító-intézetek és a gyógypaedagogia szoros kapcsolatba hozatalát szükségesnek tartja.

Nagy örömmre szolgál, hogy ezeket itt elmondhattam; ezért és szíves türelmükért fogadják hálás köszönetemet.

Források. *C. Lombroso dr.*: Uomo delinquente. *Morrison*: Jugendliche Übelthäter. *Baernreiter*: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten. *Ranschburg Pál dr.*: A gyermeki elme fejlődése és működése. *Hajós Lajos dr.*: Általános psychopathologia. *Ellenbach (Éltes) Mátvás*: A gyengeelműek világából. *Éltes Mátvás*: Adatok a gyenge-tehetségű gyermekek képzet- és szókincsének megismeréséhez. *Ranschburg Pál dr.*: Gyengetehtetségű és gyengeelmű iskolás gyermekek. *Éltes Mátvás*: Közérdekű tudnivalók a gyengetehtetségű gyermekek oktatására szolgáló kisegítő-iskolákról.

ÉLTES MÁTVÁS.

MIKOR KEZDJÜK A LATINT?*

Tisztelt tanári kör!

Tán nem mondok ujságot, ha azzal kezdem a mondanivalóm, hogy amaz összes tényezők között, amelyek a Méray-Horváthok s az ő hatásuk következtében a nagy közönség igen jelentékeny részének a szemében a hajdani tanítást butítássá s ilyenformán a régi tisztes gimnáziumot a szanatóriumok előkészítő osztályává süllyesztenék, hogy amaz összes tényezők között, mondom, a vezérszerep a latinnak jutott. «Minek az a latin? A huszadik században, a gőz és villany eme századában, amikor annyi ezer meg ezer megtanulni való kínálkozik a tudni vágyó lélek számára, miért gyötörni a szegény tanulót nyolc hosszú esztendeig egy holt nyelv magoltatásával?» Ilyen s ehhez hasonló panaszos kérdések gyakorta sírnak föl a latin szekundájukon kesergő nebulócskák ajakáról, s még gyakrabban e nebulócskák szüleiéről. De szántszándékkal dagnók be fülünket, ha a társadalom minden rétegéből jövő effajta panaszok özönét nem akarnók hallani. Lám, csak a minap is a «Társadalomtudományi Társaság» egy kátécskát adott ki, amelyben kérdést intéz a társadalom különböző rétegében levő emberekhez, hogy ki mit tart az egyes tantárgyakról. A latinra vonatkozó pár kérdést azoknak kedvéért, akik ilyen kátécskát nem kaptak volna, no meg tanulás okáért is, szíves engedelmmükkel felolvasom: •

«A középiskolai tanterv szerint a latin nyelvtani oktatásnak célja: eszközt szolgáltatni a kiszemelt írók megértésére... s ezen az alapon a római nép állami, társadalmi és műveltségi viszonyainak

* A kolozsvári tanári körben tartott felolvasás.